

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Волохова І.С.
2018р.

«_ _»_

ВИПУСКНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності «Фінанси та кредит»

за темою

«Державний борг України в умовах ринкової економіки»

Виконавець:
студентка 8 гр.ЦЗФН
Рабільзаде Майя _

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Шикіна Наталія Анатоліївна _

Одеса 2018 рік

АНОТАЦІЯ

випускної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Рабільзаде Майї

Державний борг України в умовах ринкової економіки

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, 2018 рік

Дипломна робота складається з 3 розділів.

У роботі визначено сутність державного боргу України; досліджено етапи формування державного боргу України. Розглянуто механізм формування та обслуговування державного боргу України. У роботі проаналізовано державний борг та соціально-економічні наслідки його обслуговування. Проведено порівняльний аналіз вітчизняної та зарубіжної практики управління державним боргом. Запропоновано ключові напрямки удосконалення управління зовнішнім державним боргом України.

Ключові слова: державний борг, класифікація державного боргу, управління державним боргом, боргова політика, економічні наслідки державного боргу.

SUMMARY

Work on obtaining a bachelor's degree

Rabilzada Maya

State debt of Ukraine in a market economy

Odessa National University of Economics

Odesa, 2018

The final work consists of 3 sections.

The essence of the state debt of Ukraine is determined in the work; the stages of formation of the state debt of Ukraine are researched. The mechanism of formation and maintenance of the state debt of Ukraine is considered. The paper analyzes the state debt and the socio-economic consequences of its servicing. A comparative analysis of domestic and foreign practices of public debt management has been conducted. The key directions of improvement of management of external state debt of Ukraine are proposed.

Key words: public debt, classification of public debt, public debt management, debt policy, economic consequences of public debt.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ	6
1.1.Економічна сутність та класифікація державного боргу.....	6
1.2.Етапи формування державного боргу України.....	12
1.3.Механізм управління та обслуговування державного боргу.....	24
РОЗДІЛ 2.ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ	32
2.1.Аналіз державного боргу України.....	32
2.2.Соціально-економічні наслідки обслуговування державного боргу України.....	37
РОЗДІЛ 3.ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ.....	53
3.1. Порівняльна характеристика вітчизняної та зарубіжної практики управління зовнішнім державним боргом.....	53
3.2.Напрямки удосконалення боргової політики управління зовнішнім державним боргом	60
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	77

ВСТУП

В умовах переходу України до ринкової економіки відбуваються глибокі зміни у всіх сферах економічного життя, зокрема у сфері макроекономічної політики держави. Важливими напрямками макроекономічної стабілізаційної політики є фіскальна та монетарна, за допомогою яких можна змінювати структуру національної економіки, забезпечувати пріоритетний розвиток прогресивних галузей, жити економіку грошовими ресурсами. Важливим завданням фіскальної політики є збалансованість державного бюджету, одним із способів досягнення якої є залучення державних позик, що у підсумку формує державний борг.

Практика використання державного боргу в Україні тривалий час була непослідовною, часто суперечливою і не узгоджувалась з іншими видами економічної політики. Щоправда, на сучасному етапі спостерігається певне покращення боргової політики, проте попередні дії уряду спричинили низку негативних наслідків у вітчизняній економіці. Їх виправленню сприятиме вивчення світового досвіду врегулювання проблем у цій сфері та напрацювання власних механізмів раціонального управління боргами.

Усе це актуалізує дослідження державного боргу у контексті досягнення стабілізації економічних, соціальних та політичних процесів, а також інтеграції України у світовий економічний простір. Додаткову актуальність зазначеній проблемі надає те, що питання обслуговування і погашення державного боргу, визначення напрямів його використання є предметом гострої полеміки серед основних політичних сил України та передвиборних спекуляцій.

Важливий внесок в дослідження проблеми державного боргу зробили західні економісти: Д. Рікардо, А. Сміт, М. Браунриг, С. Вайнтрауб, Х. Джонсон, О. Екстайн, Дж. Кейнс, Р. Масгрейв, М. Фрідман та інші. Серед російських вчених варто відмітити праці: М.Б. Богачевського, Б.Г. Болдирєва, Л.О. Дробозіної, Л.М. Красавіної, І.М. Осадчої, Ю.М. Осипова, та

інших. Теоретичні основи державного боргу та питання щодо його управління висвітлюються в працях таких українських вчених, як: О.Д.Василик, А.С. Гальчинський, Г.Н.Климко, В.В. Корнеєв, О.В. Плотніков, І.Я. Софіщенко, В.М. Суторміна, В.О. Степаненко, та інших.

Метою роботи є дослідження основних тенденцій та особливостей формування державного боргу України та розробка практичних рекомендацій щодо покращення механізму його управління та обслуговування.

Мета дипломної роботи обумовила постановку та вирішення таких завдань:

- розкрити економічну сутність та класифікацію державного боргу;
- дослідити механізм управління та обслуговування державного боргу;
- проаналізувати інституційно-правове забезпечення управління державним боргом в Україні;
- провести періодизацію процесу формування державного боргу в Україні;
- проаналізувати макроекономічні причини та наслідки державного боргу в Україні;
- проаналізувати ефективність механізму управління та обслуговування державного боргу України;
- дослідити зарубіжний досвід управління державним боргом;
- визначити стратегічні орієнтири підвищення ефективності механізму управління державного боргу в Україні.

Об'єктом дослідження є сукупність економічних відносин, що виникають в процесі здійснення внутрішніх і зовнішніх запозичень України.

Предметом дослідження є механізм управління та обслуговування внутрішнього і зовнішнього державного боргу України.

Базою дослідження є статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України, Державного казначейства України, Верховної Ради України, Інституту бюджету та соціально- економічних досліджень, Кабінету Міністрів України, Рахункової

палати України, Національного банку України, Міністерства юстиції України, Фонду державного майна України, Агентства з управління державним боргом, а також статті, монографії, автореферати дисертацій вітчизняних та зарубіжних вчених.

Методами дослідження виступили загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, такі як логіка, аналіз, синтез, індукція, дедукція, статистичні та математичні методи дослідження. Використані також економіко-аналітичні й описові методи, методики обліку статистичного матеріалу, інтерпретації експертних оцінок.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в: систематизації існуючих поглядів на визначення поняття «державний борг»; поглибленні періодизації формування державного боргу в Україні; систематизації рекомендацій щодо вдосконалення механізму управління та обслуговування державним боргом України.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел.

Дипломна робота виконана обсягом в 83 сторінок, містить 10 таблиць, 14 рисунків та 86 використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Встановлено, що сприйняття державного боргу як суто позитивного чи негативного явища є помилкою, оскільки така категорія як «державний борг» може мати неоднозначний вплив на розвиток економіки у різних умовах. З одного боку, це залучення додаткових фінансових ресурсів для задоволення суспільних потреб в умовах дефіциту та стимулювання економіки, а з іншого – борговий тягар та необхідність обслуговування боргу, що відволікає бюджетні ресурси. Сьогодні забезпечення оптимальності співвідношення цих двох альтернатив полягає у побудові раціональної системи управління державним боргом.

Управління державним боргом у широкому розумінні представляє собою формування одного із напрямів фінансової політики держави, пов'язаної з її діяльністю у вигляді позичальника і гаранта. Управління державним боргом у вузькому розумінні представляє собою сукупність дій, пов'язаних з підготовкою до випуску, розміщення боргових зобов'язань держави, надання гарантій, а також проведення операцій з обслуговування та погашення боргових зобов'язань. Управління державним боргом здійснюється з використанням різноманітних методів, таких як: конверсія, консолідація, уніфікація, обмін за регресивним співвідношенням, відстрочка погашення, анулювання боргу, викуп боргу. В Україні значне поширення має найменш ефективний спосіб управління державним боргом – нові запозичення спрямовуються на фінансування поточних витрат бюджету, включаючи й обслуговування існуючого зовнішнього боргу.

За результатами дослідження поглиблено періодизацію формування державного боргу України з виокремленням 4 етапів: 1 етап: 1991-2000 рр.: вихід на міжнародні ринки позичкового капіталу. 2 етап: 1999 – 2007 рр.: реструктуризація і перехід до зваженої політики в управлінні державним боргом,

3 етап: 2008-2013 рр.: Відновлення активної співпраці з міжнародними

фінансовими інституціями в умовах розгортання фінансово-економічної кризи і зростання боргової залежності України, 4 етап: 2014 рр. –теперішній час: висока залежність від політики МВФ. Зростання боргового навантаження та необхідність суттєвої реструктуризації державного боргу

За результатами дослідження встановлено, що основними причинами зростання державного боргу в Україні є хронічний дефіцит державного бюджету України, перевищення темпів зростання державних видатків над темпами зростання державних доходів, зменшення податкових надходжень та збільшення соціальних трансфертів під час економічного спаду, збільшення державних видатків напередодні виборів з метою завоювання популярності у виборців, необхідність підтримки курсу національної валюти шляхом залучення іноземних позик.

В Україні більшість державних позик спрямовується на фінансування бюджетного дефіциту — 84 %; обслуговування державних запозичень, формування валютних резервів і підтримку національної валюти — 14 %; інвестиційні проекти – лише 2 %.

Боргова політика України характеризується постійним зростанням загальної суми державного боргу, що пов'язано із політикою уряду, зорієнтованою на неінфляційні механізми погашення дефіциту бюджету; значним переважанням зовнішньої складової у структурі державного боргу; зростанням обсягів платежів за державним боргом в абсолютній величині у результаті закінчення пільгових періодів за раніше отриманими кредитами; тенденцією до збільшення строковості державних цінних паперів на позичковому ринку

Ефективне управління державним боргом з метою максимізації суспільного добробуту має базуватись на таких принципах: зводиться до мінімізації витрат на його обслуговування; забезпечувати оптимізацію його рівня та структури, щоб сприяти економічному зростанню, шляхом пошуку ефективних умов запозичення коштів з погляду мінімізації вартості боргу;— сприяти зменшенню впливу фінансування державного боргу на стан

фінансового ринку та забезпечувати стабільність валютного курсу; попереджувати неефективне та нецільове використання запозичених коштів; забезпечувати своєчасну та повну сплату суми основного боргу та зарахованих відсотків; визначати оптимальне співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями.

У процесі дослідження було узагальнено цільові орієнтири різних країн світу щодо управління державним боргом та встановлено основні завдання боргового менеджменту: пошук ефективних умов запозичення коштів з погляду мінімізації вартості державного боргу; недопущення неефективного та нецільового використання державних позик; забезпечення повних та своєчасних виплат за державним боргом; підтримка економічно безпечних меж боргового навантаження держави та мінімізація кредитних ризиків.

У кризовий період у практику управління державними боргами було запроваджено нові інструменти боргової політики – розміщення нових цінних паперів, зміна процедур і механізмів розміщення позик, проведення операцій із борговими зобов'язаннями на відкритому ринку.

9 . В Україні з метою підвищення ефективності управління державним боргом необхідно вжити таких заходів: удосконалити нормативно-правове та інституційне забезпечення боргового менеджменту; зберегти економічну безпеку держави зміщенням пріоритетів у бік здійснення внутрішніх запозичень; зменшити частку короткострокових державних боргових зобов'язань та перетворити у довгострокові та вічні; підвищити ефективність інвестиційної складової державних видатків; забезпечити прозорість та зниження ризиків під час надання державних гарантій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія економічних вчень: Навчальний посібник / за ред. В. В. Кириленка. – Тернопіль : «Економічна думка», 2007. – 233 с.
2. Кенэ Ф. Избранныеэкономическиепроизведения / Ф. Кенэ. – М. : Соцэкгиз, 1960. – 598 с.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатствнародов / А. Смит. – М. : Издательствосоциально-экономическойлитературы. – 1962. – 677с.
4. Рикардо Д. Начала политическойэкономии и налоговогообложения / Д. Рикардо. – М. : Государственноеиздательствополитическойлитературы. – 1955. – 360 с.
5. Милль Д. С. Основыполитическойэкономии / Д. С. Милль. – М. : Прогресс, 1980. – Т. 5. – 345 с.
6. Мартьянов А. В. Управлениегосударственнымдолгом: ретроспективныйанализтеоретическихаспектовполитическойэкономии / А. В. Мартьянов // Финансы. – 2009. – № 1. – С. 59–62.
7. Рау К. Г. Основные начала финансовой науки / Рау К. Г. – СПб. : ТипографияМайкова, 1868. – Том 2. – 378 с.
8. Маркс К. Капитал / К. Маркс. – М., 1988. – Т. 1. – 900 с.
9. Орлов М. Ф. Капитуляция Парижа. Политическисочинения. Письма / М. Ф. Орлов. – М. : ИздательствоАкадемии наук СССР. – 1963. – 376 с.
10. Горлов И. Теорія финансов. Изданіевторое, исправленное и умноженное / И. Горлов. – Спб. : ТипографияИ. Глазунова и К°, 1845. – 227 с.
11. Кейнс Дж. М. Общаятеориязанятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
12. Луссе А. Макроэкономика: краткий курс: учебноепособие. – СПб. : Издательство «Питер», 1999. – 240 с.

- 13.Алехин Б. И. Государственный долг. Пособие для студентов академии бюджета и казначейства /Б. И. Алехин. – М. : Академия бюджета и казначейства, 2007. – 302 с.
- 14.Barro R. On the Determinants of the Public Debt / R. Barro // Journal of Political Economy. – 1979. – Vol. 87 (5). – P. 940–71.
- 15.Elmendorf D. W. Government Debt [Electronic resource] / D. W. Elmendorf, N. G. Mankiw // NBER Working paper. – 1998. – No. 6470. – 94 p. – Access mode : <http://www.nber.org/papers/w6470.pdf>.
- 16.Макконелл К. Економікс: принципи, проблеми і політика / К. Макконелл, С. Брю. – М. : Інфра. – 2003. – 502 с.
- 17.Стиглиц Дж. Ю. Економіка державного сектора / Дж. Ю. Стиглиц – М. : Изд-во МГУ: ИНФРА-М, 1997. – 720 с.
- 18.Ключников И. К. Долги и кредиты в современной капиталистической экономике / И. К. Ключников, Ю. В. Пашкус, Н. В. Расков – Л. : Изд-во ЛГУ. – 1989. – 234 с.
- 19.Государственные финансы: учеб. пособие / [В. М. Федосов, Л. Д. Буряк, Д. Д. Бутаков и др.] ; [под ред. В. М. Федосова, С. Я. Огородника, В. Н. Суторминой]. – К. : Лыбидь, 1991. – 276 с.
- 20.Панчук А. В. Державний кредит: конспект лекцій / А. В. Панчук. – К. : Київ. держ. торг.-економ. ун-т., 1995. – 20 с.
- 21.Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України: монографія /В. В. Козюк. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 238 с.
- 22.Ватаманюк З. І. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка : навч. посібник
23. [З. І. Ватаманюк, С. М. Панчишин, С. К. Ревенчук та ін.]. – К.: Альтернативи, 2005. – 608 с.
- 24.Кудряшов В. П. Курс фінансів: навч. посіб. / В. П. Кудряшов – К. : Знання, 2008. – 431 с.
- 25.Базилевич В. Д. Макроекономіка: підручник / В. Д. Базилевич, К. С.

- Базилевич, Л. О. Баластрик – К. :Знання, 2007. – 703 с.
- 26.Вахненко Т. П. Державний борг України та його економічні наслідки / Т. П. Вахненко. – К. : Альтерпрес, 2000. – 152 с.
- 27.Панчук А. В. Державний кредит / А. В. Панчук – К. : Держ. торг.-економ.ун-т, 2015. – 20 с.
- 28.Бюджетний кодекс України // www.rada.gov.ua
- 29.Василик, О. Д. Державні фінанси України : підручн. / О. Д. Василик, К.В. Павлюк. – К. : ЦНЛ, 2014. – 608 с.
- 30.Венгер В. В. Фінанси : навч. посібн. / В. В. Венгер. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 432 с
- 31.Мізюк Б. М. Зовнішні запозичення: вплив на економічну політику / Б.М. Мізюк, В. О. Шевчук // Фінанси України. – 1998. – № 9. – С. 82-90.
- 32.Новосад, Л. Я. Соціально-економічні передумови і макроекономічні наслідки державної заборгованості / Л. Я. Новосад // Фінанси України.–2012. – № 6. – С. 37-46.
- 33.Приказюк, Н. В. Державні запозичення: світовий досвід та особливості здійснення в Україні /Н. В. Приказюк, Т. П. Моташко // Фондовий ринок. –2011. – № 22. – С. 26-32.
- 34.Гулий, О. Стратегії управління зовнішнім боргом як фактор забезпечення фінансової безпеки держави / О. Гулий // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – №90. – Ч.2. – С. 66-67
- 35.Державний кредит: навч. посіб. / Н. П. Лубкей, Н. М. Ткачук, В. П. Горин, О. М. Карапетян. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – 140 с.
- 36.Длугопольський, О. В. Теорія економіки державного сектора: Навч. посіб. / О. В. Длугопольський. – К.: «ВД «Професіонал», 2009. – 592 с.
- 37.Дудченко, В. Зовнішній державний борг: особливості вимірювання та економічні наслідки / В. Дудченко // Економічний аналіз: зб. наук. праць ТНЕУ. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – Вип. 7. –

С.72.

- 38.Бабич А.М. Фінанси, грошовий обіг та кредит / А.М. Бабич. – К.: Либідь, 2010. – 665с.
- 39.Вороніна Н.В. Основи теорії бюджету і бюджетного процесу і деякі проблеми правового регулювання цих питань в Україні / Н.В. Вороніна // Правова держава. Щорічник. – 2012. – Вип. 13. – С. 206-222
- 40.Карпінський Б.А., Герасименко О.В. Основи збалансованості фінансової системи держави // Фінанси України. – 2013. – №1. – С. 77-79
- 41.Клець Л.Є. Бюджетний менеджмент: Навч. Посібник / Л.Є. Клець. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 640 с.
- 42.Кравчук Н. Фінансова система держави: теоретична концептуалізація та проблеми структурування // Світ фінансів. – 2006. – Випуск 3(8). – С. 81-89
- 43.Закон України «Про Державний борг України» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2649-iv>
- 44.Кудряшов В.П. Фінанси: навч. посіб. / В. П. Кудряшов. – Херсон: Олді-плюс. – 2007. – 352 с.
- 45.Федосов В.М. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / В.М. Федосов, В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2006. – 387 с.
- 46.Закон України Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України (ВВР). – 2008. – № 5-6, № 7-8, с.78.
- 47.Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» / Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 20, № 21-22. – с. 269.
- 48.Закон України Про Державний бюджет України на 2010 рік / Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 22-23, № 24-25. – с.263.
- 49.Закон України Про Державний бюджет України на 2011 рік / Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 7-8, с.52.

50. Закон України Про Державний бюджет України на 2012 рік / Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 34-35. – с.414.
51. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2009 рік / Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>
52. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2010 рік / Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>
53. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2011 рік / Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>
54. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2012 рік / Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>
55. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2013 рік / Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>
56. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2010 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.] ; ІБСЕД, Проект
57. «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К., 2011. –142 с.
58. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2011 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.] ; ІБСЕД, Проект
59. «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К., 2012. –96с

- 60.Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2012 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.] ; ІБСЕД, Проект
- 61.«Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К., 2013. – 73 с.
- 62.Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2013 рік/ [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.] ; ІБСЕД, Проект
- 63.«Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К., 2014. – 75 с.
- 64.Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень 2014 рік/ [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.] ; ІБСЕД, Проект
- 65.«Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К., 2015. – 30 с.
- 66.«Аналітичний огляд стану державного боргу та його впливу на фінансовий ринок України станом на 01.09.2015 р.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rurik.com.ua/>
- 67.Історія формування боргової залежності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://commons.com.ua/formuvannya-zalezhnosti/>
- 68.Макар, О. П. Зовнішні запозичення в системі чинників економічної стабільності України / О. П. Макар // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19,6. – С. 202-208.
- 69.Макаренко, М. І. Сутнісно-структурна визначеність механізму регулювання державного боргу / М. І. Макаренко, В. Ю. Дудченко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2006. – № 7(91). – С. 68-75.
- 70.Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/art118>
- 71.Мних, А. М. Політика державних запозичень з метою ефективного інноваційного розвитку / А. М. Мних // Інвестиції: практика та досвід. –

2009. – № 24. – С. 17-18.
72. Наставления по управлению государственным долгом // МВФ, Всемирный банк. – 2001. – 21 марта. – С. 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://treasury.worldbank.org/_2001_russian.pdf.
73. Новосад, Л. Я. Боргова політика України: тенденції та перспективи / Л. Я. Новосад // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. праць ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – 2008. – Вип. 12. – С. 92-99.
74. Бондарук Т. Г. Механізм управління та обслуговування державного боргу // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 14 – 18. (30с) Вавилов А., Ковалишин Е. Проблемы реструктуризации внешнего долга России: теория и практика
75. // Вопросы экономики. – 1999. – №5. – С. 78–93. (66с) Варфоломеев С. Ринок українських міжнародних облігацій: Аналітичний огляд / Проект технічної допомоги Агентства США з міжнародного розвитку: ПАДКО. – К., 2003. – 77 с. (46с)
76. Вахненко Т. Реструктуризація зовнішнього державного боргу комерційним кредиторам: методи і умови застосування // Економіст. – 2004. – № 8. – С. 23 – 27. (55с)
77. Зверяков М. І. Національна економічна система: проблеми теорії / М. І. Зверяков. – Одеса : Астропринт, 2012. – 320 с.
78. Зверяков М. І. Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії / М. І. Зверяков // Економіка України. – 2018. – №10. – С. 10-31.
79. Губар В. Основні засади управління державним зовнішнім боргом, сформовані міжнародною практикою // Вісник Націон. акад. держ. упр. при Президентіві України. – 2004. – № 3. – С. 247 – 253. (69с)
80. Губар В. Проблеми використання в Україні світового досвіду управління зовнішнім державним боргом // Вісник Націон. акад. держ. упр. при Президентіві України. – 2004. – № 1. – С. 244 – 249. (70с) Козюк В.В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 238 с. (97с)
81. Корнєєв В. Реструктуризація заборгованості в Лондонському і Паризькому клубах кредиторів // Економіка України. – 2001. – №3. – С.

13–20. (62ч)

82.Кравчук Н.Я. Реструктуризація зовнішнього боргу // Фінанси України. - 2001. - № 6. - С. 64 – 68. (106с)

83.Саркисянц А.Г. Система международных долгов. – М.: ООО Издательско- консалтинговая компания "ДеКА", 1999. – 720 с. (26ч)

82.InternationalBankforReconstructionandDevelopment. Global Development Finance 2001. Analysisand Summary Tables. – Washington, 2001. – P. 154-155. (244)

83.Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : указ Президента України від 12 січня 2015 року№ 5/2015 // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 6.

84.Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=392721

85.Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>

86.Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>